

Onmisbaar en onmiskenbaar

Reactie op 'Betovering en betekenis: Trendrapport theater-, dans- en muzikeducatie'.

Evert Bisschop Boele, 13-12-2019

Cock Dieleman, Chantal de Bonth, Lenie van den Bulk, Marian van Miert & Melissa de Vreede (2019). *Betovering en betekenis: Trendrapport theater-, dans- en muzikeducatie*. Utrecht: LKCA.

Om te beginnen wil ik graag de auteurs van het rapport feliciteren. Zij hebben een mooi rapport opgeleverd. Lijvig, rijk aan inhoud, en een mooie mix van kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Het biedt een inkijkje in een veld dat voortdurend in beweging is: de educatieve activiteiten van podia en cultuurproducerende instellingen. Dat is natuurlijk niet het hele veld van de theater-, dans- en muzikeducatie. In die zin is de titel van het rapport - trendrapport theater-, dans- en muzikeducatie - misschien wat weids. Maar het is wel een interessant deel, en ook een belangrijk deel. Ik wil ook graag dat veld zelf feliciteren. Uit het rapport blijkt dat educatie beter verankerd is in de instellingen dan bij de vorige meting, dat er hard gewerkt wordt en veel wordt bereikt, en dat er ook zelfbewust wordt gewerkt. Hulde!

Ik kan onmogelijk recht doen aan het rapport in het korte tijdsbestek dat ik heb. Mij is gevraagd om vooral in te gaan op het muziekdeel – want dat is mijn eigen achtergrond – en op het cultuurparticipatiedeel – want daarover gaat mijn leerstoel aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ik doe dat kort, en kom aan het eind toch tot een wat algemenere boodschap.

Ik wil beginnen met de cultuurparticipatie en pik er dan één dingetje uit. Uit het rapport blijkt dat veel podia en instellingen zich vanuit hun educatie-afdelingen niet alleen richten op het reguliere basis- en voortgezet onderwijs, waarbij overigens het vmbo minder aandacht krijgt. Ze richten zich ook op speciaal onderwijs en op specifieke doelgroepen. Vaak worden 'jongeren' als doelgroep genoemd. Maar ook 'jonge ouders', 'ouderen', 'minder draagkrachtigen', 'peuters' en 'vluchtelingen' worden genoemd. Er spreekt de wens uit om betekenisvol te zijn voor iedereen. Dat is een inclusiviteitsideaal dat ik van groot belang vind in onze huidige samenleving. Het is ook terecht een centraal thema in de debatten over cultuur. Er lijkt op dat gebied nog wel wat te winnen. 45% van de instellingen zegt immers niet te streven naar het bereiken van nieuwe doelgroepen. Of misschien valt het mee. Misschien bereikt die 45% al alle doelgroepen, en zijn die andere 55% de achterblijvers. Dat is het nadeel van enquêtes. Je weet wel wat mensen geantwoord hebben, maar niet altijd wat dat antwoord dan betekent.

Overigens past ons in onze beleidsdoelstellingen, nationaal en bij de instellingen, ook enige bescheidenheid. Het lijkt me fictie te denken dat iedere instelling iedereen bereikt – een soort totalitaire inclusiviteit. Integendeel: een overheid, een samenleving moet zelfstandige burgers kunnen verdragen die hun eigen keuzes maken. En ook zelfbewuste instellingen die zich richten op een specifiek publiek. Misschien moet cultuurbereik op stelselniveau evenredig verdeeld zijn over de bevolking. (Over de mogelijke consequenties die dat voor ons huidige stelsel zou kunnen hebben, zwijg ik hier wijselijk.) Als er oneigenlijke drempels bestaan moeten die weggenomen worden, dat wel. Een belangrijk onderdeel daarvan is participatiebeleid dat er voor zorgt dat bijvoorbeeld huidskleur, ouderdom, armoede of beperkingen niet in de weg staan van participatie. Even belangrijk is educatiebeleid dat er voor zorgt dat ook leerlingen die dat van huis uit niet meekrijgen kennismaken met Beethoven en met Jan Smit. Als we

dat allemaal voor elkaar hebben is het vervolgens aan ieder individu om te beslissen of zij gelukkig wordt van het bezoeken van jullie instellingen of gelukkig wordt zonder jullie. Want ook dat is mogelijk.

Dan over naar de muziek. Ik vond het hoofdstuk rond de tien interviews een interessant hoofdstuk, en vaak een feest der herkenning. Ook omdat ik in een conservatorium werk waar klassieke muziek – die soms ‘jazz’ heet – nog steeds zwaar dominant is. De tien geïnterviewden komen immers vrijwel allemaal uit een klassieke muziekorganisatie. Dat is geen verwijt, dat is nu eenmaal hoe ons bestel op dit moment in elkaar zit. En hoewel daar wel aan gesleuteld wordt laat dit rapport dus nog geen structurele veranderingen zien. Het kleurt het rapport wel, en mijn eerdere opmerking over de wat weidse titel van het rapport wordt hier concreet. Is dit toch vooral een trendrapport klassieke muziekeducatie? Ik kom hier zometeen nog wel even op terug.

Maar het is zeker geen diskwalificatie, want er wordt prachtig werk gedaan. Wat ik daar zo mooi aan vind is de ‘gunfactor’. Professionele musici gunnen hun publiek – en ook hun nog-niet-publiek - dezelfde intense piekervaringen als zij zelf hebben met deze muziek. “Iedere musicus gunt zijn publiek, van welke leeftijd dan ook, de magie van een muziekvoorstelling in de omgeving van een echt theater of concertzaal”, zegt het rapport. En ik gun dat ook iedereen. Het is de basis voor de bevoegenheid en het kwaliteitsdenken dat in jullie werk onmiskenbaar en onmisbaar is. Het rapport spreekt zelfs van “een hernieuwde zelfverzekerdheid - de gezelschappen werken niet alleen vanuit een duidelijke artistieke visie, maar hebben ook een helder omljnd idee wat cultuureducatie in het onderwijs moet inhouden en hoe zij met hun voorstellingen en educatieve activiteiten daarop in kunnen spelen.”

Daaraan zit natuurlijk wel een keerzijde. Natuurlijk gun je anderen hetzelfde als jijzelf. Maar als je niet oppast stel je jezelf daarmee als norm voor anderen. Is het denkbaar dat anderen dezelfde intense piekervaringen hebben in heel andere settings dan een ‘echt’ theater of concertzaal? En is het zelfs denkbaar dat anderen een muzikaal leven leiden zonder intense piekervaringen? En dan toch een volwaardig en betekenisvol muzikaal leven leiden? Voor professionele musici hoeft die vraag niet zo belangrijk te zin. Maar zodra we ons begeven in muziekeducatie wordt die vraag urgent. Die vraag wordt dan: is het denkbaar dat scholen een visie op muziekeducatie – of breder: cultuureducatie - hebben die niet is gestoeld op een artistieke visie maar die voor leerlingen relevant is én waar ook artistiek georiënteerde professionele instellingen een bijdrage aan kunnen leveren?

We raken daarmee aan de kwestie van visie en van ‘eigenaarschap’. Wie bepaalt wat er gebeurt in de cultuureducatie? In het rapport lees ik aan de ene kant dat instellingen graag zien dat scholen weten wat ze willen met cultuureducatie. En ik lees dat te veel scholen daar nog vaag en afwachtend in zijn. Visie en invulling komen dus vaak vanuit die zelfbewuste artistieke visie van de instellingen. De scholen worden dan ‘afnemers’. Soms wordt door instellingen zelfs de complete leerlijn muziekeducatie ingevuld.

Maar ik lees ook iets anders. Als scholen dan wel komen met hun eigen doelen voor cultuureducatie – bijvoorbeeld bijdragen aan rekenvaardigheid, fysieke gezondheid, of (nog breder) de ontwikkeling van het brein – zegt een aantal instellingen dat het hen daar niet om gaat. Het gaat hen om “kennismaking met kunst, ervaring en persoonlijke verrijking”. Komt het sommige instellingen wel goed uit dat scholen niet zo veel visie hebben, zodat ze hun eigen agenda kunnen volgen? Kijken we naar de ranking van doelstellingen in het begin van het rapport, dan valt op dat doelen uit de eigen instellingsagenda’s heel hoog scoren. Inclusief het creëren van publiek voor de toekomst en, letterlijk, “het bereiken van onze eigen beleidsdoelstellingen”. Bijdrages aan leerlijnen in het onderwijs, aan onderwijsdoelstellingen, of aan deskundigheidsbevordering van leerkrachten daarentegen bungelen fier onderaan.

Ik zou niet graag suggereren dat die rangorde omgedraaid moet worden. Ik ben meer van het en-en dan van het of-of. En ik denk dat er ook aanknopingspunten genoeg in het rapport zijn, en zeker ook voorbeelden genoeg uit de praktijk, van dát soort van 'inclusief denken'. Dat zou beginnen met de suggestie dat we cultuureducatie wellicht kunnen zien als een systeem van actoren – waaronder jullie – om de leerling heen. Dat systeem heeft als doel de leerling uit te dagen zich te ontwikkelen en zijn eigen culturele plek in de wereld te vinden.

Dat systeem is zo inclusief mogelijk, en schrijft niet voor wélke plaats die leerling moet vinden; dat mag bij het NNO zijn, het NBE, bij Famke Louise of bij Jannes. Dat systeem om de leerling heen bevat professionals en amateurs, actieve en passieve cultuurparticipanten, hoge en lage cultuur, belangeloze kunstbeoefenaars en breinfetisjisten. Het gaat om diversiteit. Want ons culturele leven is een ecosysteem. En gebrek aan diversiteit is, zoals u weet, een bedreiging voor een ecosysteem.

Jullie, met zijn allen, zijn niet dat ecosysteem. Jullie zijn er ook niet de hoeders van. En ook niet de belangrijkste spelers er in. En zelfs niet de primus inter pares. Jullie zijn een van de elementen. Een zeer specifiek element. Jullie hebben iets unieks te bieden, als representanten van het geformaliseerde, geïnstitutionaliseerde, geprofessionaliseerde, dikwijls gesubsidieerde en nog steeds maatschappelijk dominante domein van de 'hoge' cultuur. Jullie hebben iets prachtigs te bieden. En dat verwoorden jullie ook in het rapport op allerlei manieren: artistieke kwaliteit, makerschap, kunst, creativiteit. En het is aan jullie om, in overleg met de scholen die geacht worden dat systeem rond hun leerlingen te regisseren, nieuwe vergezichten te openen voor leerlingen. Of zij dat vergezicht later ook opzoeken, of liever in hun bekende buurtje blijven, is vervolgens aan hen.

De opmerkingen in het rapport over bijvoorbeeld concurrentie van CMK-activiteiten of van amateurs zou ik ook in dat licht willen stellen. Het gaat niet aan de voorkeur te geven aan amateurs boven professionals, en als sommige provincies dat doen is dat fout. Maar er is vanuit een systeemstandpunt ook geen reden om professionals per se boven amateurs te stellen, zoals bijvoorbeeld in veel FCP-regelingen gebeurt. Alle elementen hebben hun plek in het ecosysteem. Ze doen verschillende dingen en zijn op verschillende manieren betekenisvol. Niet per se meer of minder, maar gewoon anders. En dat geldt ook voor het verschil tussen activiteiten in de klas en bezoek aan de concertzaal of de schouwburg. Als het goed is zijn het geen concurrenten maar vullen ze elkaar aan. En opnieuw: het systeem van cultuureducatie daagt leerlingen uit hun eigen weg te vinden zonder die weg voor te schrijven.

In mijn ideaalbeeld zijn scholen dus de regisseurs van hun cultuureducatie, en organiseren ze vanuit een systeemvisie een wereld aan cultuur rond het kind, binnen en buiten de klas. Jullie zijn een van de onderdelen van die wereld aan cultuur, en het is ontzettend belangrijk dat jullie daar onderdeel van zijn. Zelfbewust, en tegelijkertijd bescheiden omdat je weet dat je niet de wereld bent maar deel van de wereld; en dat anderen anders zijn. Ik weet dat het nog lang niet zover is, dat scholen nog niet altijd die rol pakken, dat het jullie soms ontzettend veel moeite kost om überhaupt binnen te komen en jullie rol te spelen; en dit ondanks alle inspanningen van CMK of MMidK. Maar ik wens jullie toe dat jullie op termijn in die context jullie onmiskenbare en onmisbare bijdrage kunnen leveren.

Na lezing van het rapport is in ieder geval één ding duidelijk. Er is ruim voldoende werk aan de winkel. En er zijn heel veel mensen die dat werk uitzonderlijk gemotiveerd, vaak heel doordacht en precies, zelfbewust, authentiek en volstrekt integer aan het doen zijn.

Opnieuw: Hulde!

Evert Bisschop Boele is lector Kunsteducatie aan het Kenniscentrum Kunst & Samenleving van de Hanzehogeschool Groningen, waar hij de Onderzoeksgroep Kunsteducatie leidt, en bijzonder hoogleraar Betekenis van Cultuurparticipatie aan de Erasmus School of History, Culture & Communication ESHCC van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Contact: e.h.bisschop.boele@pl.hanze.nl

